

KRIVUDAVI DRUMOVI

J. Živković, D. Todorović, V. Jovanović i D. B. Đorđević, *Romske duše: krivudavi drumovi do romskih duša*, knjiga časopisa *Teme* 1/2001, Univerzitet u Nišu, Niš 2001.

Kao deo opšteg svetskog trenda u društvenim naukama, a u sprezi s angažovanjem nedežavnih, posebno nevladinih organizacija na pitanju Roma i uslova njihovog života, ima sve više istraživanja o ovom društveno nevidljivom narodu – većitoj transnacionalnoj manjini.

Kod nas je nedavno, u izdanju Univerziteta u Nišu, objavljena zbirka naučno vođenih intervjua o temi romske religije i religioznosti, nastala na osnovu istraživanja *religioznog života pravoslavnih i muslimanskih Roma u zapadnoj i jugoistočnoj Srbiji*. Potreba za ovakvim poduhvatom, realizovanim uz pomoć i saradnju Fonda za otvoreno društvo, ukazala se zbog nedostatka savremene literature i bilo kakvih pouzdanih saznanja o toj oblasti života Roma, preciznije, o njihovom odnosu prema institucionalizovanom ispoljavanju vere.

Intervjui su koncipirani tako da njima budu zastupljeni verski i crkveni poglavari, kao i viđeniji romski intelektualci, svi sa teritorije Srbije, dok predviđeni razgovori s predstavnicima lokalne i centralne vlasti nisu uvršćeni u ovo izdanje. Prvim delom knjige pod nazivom *Verski velikodostojnici govore* obuhvaćeni su predstavnici Islamske zajednice, katoličke, pravoslavne, baptističke, adventističke i evangelističke crkve i Jehovinih svedoka. U drugom delu, *Romi govore*, ima 12 intervjua s Romima koji su znatnije angažovani u društvenom i kulturnom životu. *Uvodnu belešku*, objavljenu i na romskom i na engleskom jeziku, i *Procedure za razgovor* sačinio je dr Dragoljub B. Đorđević, naš ugledni sociolog religije i romolog.

U razgovorima su analizirani brojni aspekti verskog života Roma, kao što su: konfesionalna pripadnost Roma, prihvaćenost Roma od strane drugih etničkih grupa u jednoj verskoj zajednici, sklapanje brakova Roma s drugim nacionalnostima iste vere ili sa Romima druge vere, sahranjivanje Roma na posebnom ili zajedničkom groblju s većinskim narodom, liturgija i verska literatura na romskom jeziku, potreba za stvaranjem posebne romske crkve kao odraza nacionalnog identiteta Roma. Intervjuima se želelo ispitati i koliko Romi upražnjavaju crkvene obrede, to jest, koliko prihvataju religiju većinskog naroda u okruženju kao svoju, i zbog čega se opredeljuju za manje verske zajednice, često nazivane sektama, prema kojima javnost nema blagonaklon odnos. Takođe se postavilo i pitanje da li se i zbog čega mešaju elementi različitih religija, npr. islama i pravoslavlja, i kakav odnos imaju Romi prema crkvi, kako je doživljavaju, da li su verski tolerantni i da li prihvataju postojanje drugih vera i mešanje s njima.

Iz intervjuja može se, otprilike, doći do sledećih zaključaka: *Romi* su većinom pravoslavci, pošto žive u većinskom pravoslavnom okruženju. Često su se nalazili u situaciji da moraju da pređu iz islama u hrišćanstvo, da bi ih društvo prihvatilo. Rade Vučković Niški, urednik romskog programa lokalne niške televizije, slikovito je ovo objasnio:

“Kako sam ja jedan od seoskih Roma, argumentovano i odgovorno tvrdim da su danas svi Romi sa sela pravoslavni; po konfesionalnom poreklu oni jesu muslimani, ali su se u međuvremenu asimilirali, izgubili islamske karakteristike i prešli na pravoslavnu veru. Bila je to normalna reakcija, jer ih je neposredno okruženje neretko doživljavalo kao nomade, lopove, prljave, nazivalo svakakvim pogrđnim imenima. Da bi izbegli sva ta poniženja, Romi su počeli svojoj deci da daju srpska imena, da se krste i praktikuju obrede iz pravoslavne vere.”

Neprihvatanje od strane većinskog naroda verovatno je jedan od razloga što su se Romi sahranjivali na posebnim grobljima, iako je tu pojavu danas teže uočiti. Ponekad se pomene postojanje odvojenog groblja Roma muslimana.

Čini se da u savremenom dobu postoji veća fleksibilnost po pitanju konfesije, pa se brakovi između Roma, pripadnika različitih vera, sklapaju češće nego u prošlim generacijama. U stvari, uopšte je odnos prema religiji i sopstvenoj religioznosti mnogo slobod-

niji, postajući sve više lično opredeljenje i ubeđenje. Očigledno je da Romi ne shvataju versku opredeljenost obeležjem nacionalnog i kulturnog identiteta. Zanimljiv je primer Vere Kurtić, studentkinje sociologije i članice ženske romske NVO iz Niša, čija je porodica poreklom muslimanska: danas slave Đurđevdan i Vasilicu, a ona je prešla u protestantsku veru. *S obzirom da su Romi skloni prihvatanju raznih kulturnih uticaja sredine radi boljeg prilagođavanja, ima priličan broj mešanja pravoslavnih i muslimanskih elemenata, s tim što se islam sve više utapa u pravoslavlje.* Isto tako je primetno učlanjivanje Roma u sekte, kako zbog ekonomske pomoći koju od njih dobijaju, tako i zbog toga što se u manjoj zajednici lakše snalaze i brže osete delom zajednice. Štaviše, činjenica je da se u vršenju obreda u zvaničnim religijama teže snalaze zbog komplikovane prakse i nedostatka verske literature i bogoslužjenja na romskom jeziku:

“Iskustvo mi govori da bi ih (Roma)... danas bilo više u verskim hramovima, ali da se upravo stide sopstvenog nepoznavanja vere kojoj pripadaju: ne znaju kada da poljube ruku svešteniku, koja se ikona ljubi, kada se prima pečat raba Božijeg, kako se ulazi i izlazi iz crkve, kada se pali kandilo i mnogo toga drugog.”

Pošto je reč o intervjuima sondažnog tipa, iz čitanja dela izranja misao da su razgovori imali za cilj da “opipaju puls” tekućih društvenih procesa, da ustanove aktuelnu versku opredeljenost Roma i vezu njihove verske prakse s nacionalnim identitetom i s društvenim statusom i uslovima života. Takođe je trebalo da se utvrdi postojanje nekih implicitno pretpostavljenih društvenih pojava kao što je odnos zvaničnih crkvenih institucija prema romskoj verskoj zajednici, etnička mimikrija kroz versko-kulturnu asimilaciju, ili integracija i prilagođavanje sredini koji se ostvaruju putem prihvatanja vere većinskog naroda. Na osnovu tih rezultata mogu se donositi odluke, čemu treba posvetiti pažnju u daljim i detaljnijim istraživanjima.

Svakako je za pohvalu što se ovakav rad uopšte pojavio na našim prostorima. Zanimljivo je primetiti, međutim, da su prvi i drugi deo knjige u međusobnom kontrastu. Premda su Romi, odabrani za intervju, različitog profesionalnog opredeljenja, i žive u različitim oblastima zemlje, čini se da su mnogo spontanije i otvorenije (ako ne znalački) odgovarali na pitanja u vezi sa svojom religijom. Samim tim su njihove izjave i primedbe mnogo bogatije podacima. Razgo-

voru s njima su zanimljivi, slikoviti, jer prikazuju upečatljive likove s originalnim stavovima, spremne da podele svoja intimna razmišljanja. Može se reći da su autori zaista uspeli da oslušnu njihove duše. Dotle su religijski predstavnici u razgovorima zvučali pomalo oficijelno, ponekad uzimajući i propovednički ton u nameri da predstavu svoju instituciju u dobrom svetlu. U izvinjenju u ime vladike Filareta, s kojim nije obavljen intervju, kao da se oseća nelagoda, možda zbog delikatnosti teme koja se istražuje. Sem ako je čitalac zainteresovan da se informiše o osnovama i elementima određene religijske prakse, izjave verskih velikodostojnika ne doprinose dovoljno otkrivanju stanja verske opredeljenosti i aktivnog učešća Roma u životu verskih zajednica. Možda je malo životniji razgovor s beogradskim muftijom Hamdijom Jusufspahićem, što je u vezi s činjenicom da je islam i danas među Romima druga najveća konfesija posle pravoslavlja. To nije iznenađujuće ako se zna da su se Romi doseljavali na Balkan ponajviše s Turcima, te da su živeći u turskoj carevini velikim delom bili muslimani.

Čitajući ovo delo čovek bi mogao da pretpostavi da je koncept intervjua sociološki, s obzirom na to da se pojavama verske prakse prišlo sa stanovišta društvenih uslova, radi povezivanja s društvenim uzrocima. Uostalom, *istraživanje religije Roma, u krajnjoj instanci, trebalo bi da doprinese ustanovljavanju karaktera društvenih problema Roma.*

Možda nedostaje podrobnije predstavljanje dotadašnjih saznanja o religijskoj praksi Roma, s kojom šira čitalačka publika sigurno nije upoznata, kao i opširnija reč autora o zaključcima izvučenim iz istraživanja. Ponavljanjem istih pitanja iz razgovora u razgovor, pogotovo u prvom delu, na momente popušta pažnja čitalaca. Međutim, priča Roma privlači zbog autentičnosti samih ličnosti, pa mi je pomalo žao što intervjui s njima nisu imali slobodnu formu, po principu slobodnih asocijacija, jer verujem da bi se od toga napravilo zanimljivo štivo.

Za početnike u proučavanju Roma i za one koji žele da se upute u dalje istraživanje kulture, religije i društvenih problema ovog naroda, knjiga *Romske duše* je veoma koristan priručnik. Informativnosti doprinose fotografije s intervjuisanima, kao zgodna ilustracija i dopuna obavljenih razgovora, a treba pomenuti i pridodati *Romsko-srpsko-engleski rečnik religijskih reči i izraza* Vladimira Ž. Jovanovića.